

Historiallisen kielitieteen kongressi Galwayssa

Viides kansainvälinen historiallisen lingvistiikan kongressi pidettiin 6.—10. huhtikuuta 1981 Irlannin länsirannikolla Galwayssa. Aiemmin kongresseja on ollut Edinburghissa, Arizonassa, Hampurissa ja Stanfordissa. Ilmoittautuneita oli n. 200 kaikkialta maailmasta Uutta-Seelantia, Japania ja Intiaa myöten. Kongressin erinomaisesti onnistuneista järjestelyistä kantoi päävastuun suomalaissyntyinen tohtori Anders Ahlqvist. Suomalaisista osanottajista pitivät esitelmän Eugene Holman, Ossi Ihalainen, Esa Itkonen ja Mikko Korhonen. Kun otetaan huomioon, että esitelmänpitäjiin kuului Paul Kiparsky ja mukana oli myös eräitä Raimo Anttilan oppilaita, oli suomalaispanos huomattava.

Ohjelmassa oli n. 50 esitelmää ja laaja paneelikeskustelu. Historiallisen kielitieteen uutta nousukautta kuvaa se, että suuri osa esitelmänpitäjistä oli nuoria tutkijoita. Suurta kiinnostusta alaan osoittaa sekin, että hyväksytyjä esitelmiä, joita ei voitu pitää varsinaisessa kongressissa mutta jotka ovat mukana myöhemmin ilmestyvässä julkaisussa, oli n. 40.

Esitelmien aihealue oli laaja; se ulottui historiallisesta fonologiasta historialliseen metriikkaan. Erityisen selkeitä linjoja ei ollut havaittavissa. Yleisesti esitelmissä käytettiin diakronisen tarkastelutavan tukena synkronisia seikkoja. Asioita pohdittiin aiempaa monipuolisemmin käyttäen hyväksi esim. semiotiikan, pragmatiikan ja sosiolingvistiikan näkökulmia. Kielen aloja tarkasteltiin entistä kokonaisvaltaisemmin hyödyntäen esim. kielitypologista tietoa. Esitelmänpitäjissä oli ilmeisesti myös sellaisia, joille aiemman historiallisen kielitieteen tulokset eivät olleet tuttuja. Tästä saattoi johtua, että kaikki nuorten tutkijoiden oivallukset eivät vaikuttaneet uusilta.

Kielen muutos oli tietenkin keskeinen aihe. Äänneoppia käsitteli mm. *Ray Harlow* (Dunedin), joka esitteli eräitä polynesiaalis-kielten fonologisen systeemin muutoksia ja totesi näiden kielten olevan erityisen sopi-

via historiallisen lingvistiikan metodien kokeilemiseen fonologisen systeemin yksinkertaisuuden takia. Hän käytti esimerkkeinä kuutta spontaania muutosta, joista kukin oli tapahtunut ainakin kahdessa kielessä toisesta riippumatta ja joista jotkut olivat motivoitumattomia ja johtivat vaikiintuneita universaaleja rikkoviin systeemeihin. Harlow käytti muutosten selittämiseen driftejä, universaaleja, strukturaalisesti läheisiä muutoksia ja fonologisia hierarkioita.

Paul Kiparsky (MIT) käsitteli eräitä sanskritin analogiatapauksia. Hän erotti kaksi analogiatyyppiä: inherentin pinta-analogian ja inherentin pinnanalaisen analogian (non-surface analogy). Edellinen analogia mutkistaa, jälkimmäinen yksinkertaistaa kieliopillista systeemiä. Kiparsky esitti, että pinnanalainen analogia soveltuisi paremman analogiateorian pohjaksi. Millainen yksinkertaisuus tahansa ei ole analogiaa, koska syvemmällä ilmenevä analogia on postsyklisten sääntöjen vaikutusta (vrt. syklisen fonologian teoriaan).

Mikko Korhonen (Helsinki) esitteli lapin ja syrjäänin esimerkein reduktiivista foneettista kehitystä, joka on toiminut typologisen muutoksen laukaisimena. Lähtökohdina olivat suomalais-ugrilainen ja suomalais-permiläinen kantakieli, joissa oli agglutinoiva morfofoneeminen rakenne. Lappi ja syrjääni ovat käyneet läpi huomattavan reduktiivisten foneettisten (foneemisten) muutosten sarjan. Lapissa muutokset ovat aiheuttaneet suffiksien katoa, ja morfologisia tehtäviä on alettu osoittaa vartalonsisäisillä foneemivaihteluilla, ts. kieli on kehittynyt agglutinoivasta flektoivaksi. Syrjäänissä ja votjakissa reduktiiviset muutokset eivät ole laukaisseet typologista muutosta vaan kielet ovat edelleen agglutinoivia. Tämä on mahdollista ensisijaisesti siitä syystä, että vartalon ja suffiksin rajat ovat restrukturoituneet.

John Reighard (Montreal) selvitteli morfologisen muutoksen kehäselityksiä. Kehään päädytään, kun selitetään muutoksia kielen strukturiominaisuuksien avulla ja toisaalta käytetään muutokseen liittyviä tosioita kielen rakenneominaisuuksien

määrittämiseen. Quebecin ranskan verbit ovat siirtyneet vaihtelemattomasta, leksiikkaalisesti produktiivisesta luokasta vaihtelevaan, epäproduktiiviseen luokkaan. Kehäselitysten välttämiseksi on keksittävä itsenäisiä argumentteja muutosten luonteesta. Muutoksen systemaattisen, funktionaalisen ja analogisen luonteen pohjalta voidaan päätellä jotain niistä kielen ominaisuuksista, jotka johtivat muutokseen.

Joan L. Bybee (Buffalo) ja *Dan I. Slobin* (Berkeley) pohtivat lasten osuutta morfofoneemisessa muutoksessa. Aineistona olivat englannin kielen imperfektivirheet amerikkalaisten esikoululaisten, kolmasluokkalaisten ja aikuisten kielessä. Näitä vertailtiin englannin imperfektin lähihistoriaan. Esitelmästä kävi ilmi, että vanhemmat lapset ja aikuiset oikeastaan toteuttavat muutoksen, nuoremmat lapset taas synnyttävät muutosideoita, koska heissä ilmenevät universaalit tendenssit selvemmin kuin muissa kielenkäyttäjissä. Vanhemmat lapset ja aikuiset noudattavat siis englannin yleistä kehitystä, nuoremmat lapset taas yleisiä universaaleja tendenssejä.

Kielitypologian harrastus oli selvästi elvyttänyt syntaksin historian tutkimusta. Varsinkin sanajärjestyskysymykset ja universaalit askarruttivat esitelmänpitäjiä. *Marinel Gerritsen* (Amsterdam) esitteli imperatiivirakenteen sanajärjestysmuutosta. Keskihollannissa topikaalistetut konstituentit olivat imperatiivimuodoissa finiittiverbin edellä. Nykyhollannissa imperatiivikonstruktiot ovat verbialkuisia, lukuun ottamatta painotonta pronominisubjektia. Muutos tukee sitä oletusta, että hollannin sanajärjestys on muuttunut pragmaattisesti määräytyneestä syntaktisehtoiseksi. Imperatiivin historia todistaa myös sen hypoteesin puolesta, että muutos SOV-kielestä SVO-kieleksi on tapahtunut germaanisissa kielissä topikaalistumisen kautta.

Syntaksin, semantiikan ja pragmatiikan alueet nivoutuivat monessa esitelmässä tiiviisti toisiinsa. *Niels Danielsenin* (Odense) esitelmän aiheena olivat diseminaatiot, joilla hän tarkoitti syntaktista hajoamista

semanttisesti liikaa kuormittuneissa kielen aineksissa. Monissa kielissä, esim. kreikassa, käytetään yhdysilmauksia, joilla on tiivis grammaattis-syntaktinen muoto. Toiset kielet, kuten esim. saksa, suosivat verbi-
ketjuja. Diseminaatioiden kieliopillinen rakenne ja syntaktinen distribuutio ovat suurelta osin selvittämättä. Ne ovat pitkän kehityksen tuloksia, jonkinlaisia historian muistomerkkejä puhtaasti synkronisessa kielen analyysissä.

Louis Goossens (Antwerpen) selvitteli esitelmässään englannin kielen modaali-
verbien ja episteemisen funktion kehitystä. Hän erotti modaaliverbien grammaattistumisessa neljä puolta: puheaktin osoittaminen, subjunktiivin korvaaminen, futuurin ilmaiseminen ja episteeminen funktio. Goossens tarkasteli erityisesti episteemisen funktion kehitystä ja vertasi sitä muihin saman funktion ilmaisutapoihin. Hän totesi, että muinaisenglannissa ilmaistiin episteemisyttä vähemmän systemaattisesti kuin nykyenglannissa.

Susan Shepherdin (Stanford) esitelmä liittyi edelliseen. Hän käsitteli modaaliverbien siirtymistä deonttisesta funktiosta episteemiseen. Hänen aineistonsa oli englannista, englantilaispohjaisesta kreolista ja lasten käyttämästä amerikanenglannista. Hän totesi deonttisen funktion olevan ilmeisesti episteemistä vanhempi. Tämä viittaa mahdolliseen semanttiseen universaaliin ja trendiin kielen muutoksessa, ts. deonttinen funktio on primaari ja laajenee ilmaisemaan episteemisyttä.

Suzanne Romaine (Birmingham) käsitteli esitelmässään sosiohistoriallisen tutkimuksen mahdollisuuksia. Hän totesi, että pyrkimyksenä on rekonstruoida informaatiota, jota ei suoraan ole saatavissa tai joka on kadonnut. Ensisijaisena lähteenä ovat vanhat tekstit, joiden kontekstia tulkitaan ja selvitetään systemaattisesti. Romaine käsityksen mukaan sosiolingvistiikkaan sopii sekä synkroninen puheen tutkimus että diakroninen tekstin tutkimus. Esim. sosiaalisten murteiden diakroninen kehitys on sosiohistoriallisen tutkimuksen keskeistä aluetta.

Kielimuutoksen filosofisia perusteita

pohdittiin monissa esitelmissä. *Lyle Campbell* (Buffalo) ja *Jon Ringen* (Iowa) pyrkivät osoittamaan, että kielen muutoksen teleologiset selitykset eksplisiittisesti muotoiltuina soveltuvat kielen muutoksiin. He toteusivat, että teleologiset selitykset voivat tiettyyn rajaan asti olla myös prediktiivisiä.

Esa Ilkonen (Helsinki) käsitteli esitelmässään kielenmuutosta lingvistiikan muutoksen prototyypinä. Mitään deterministisiä lakeja ei ole löydetty eikä myöskään lakeja, joiden avulla voidaan ennustaa tietyn muutoksen tapahtuvan esim. viidenkymmenen vuoden kuluessa. Statistiset selitykset ovat osoittautuneet heikommiksi kuin post hoc -selitykset, joissa ei viitata mihinkään lakiin. Tiedostamaton rationaalisuus tarjoaa pohjan kielen muutoksen selityksille. Kun tieteen historia katsotaan Kuhnin ja Laudanin tavoin rationaalisten toimintojen sarjaksi, kielen muutosta ja tieteen muutosta voidaan pitää samanlaisina prosesseina, joille on tunnusomaista kehitys. Kuitenkin lingvistiikan ja filosofian historiassa on vähemmän kehitystä ja enemmän syklisyyttä kuin esim. fysiikan historiassa. Kielen historia ei siis kovinkaan paljon eroa lingvistiikan historiasta.

Roger Lass (Edinburgh) oli valinnut aiheekseen kielen muutoksen suhteessa yksittäiseen kielenkäyttäjään. Yritykset selittää kielen muutosta ovat yleensä lähteneet yksilön näkökulmasta. Ensinnäkin etsitään motiivit yksilöpsykologiasta, sitten projisoidaan ne kollektiiviseen kehitykseen, joka taas projisoidaan yksilötasolle. Lass piti menetelmää metodisesti heikkona ja empiirisesti toimimattomana, koska muutokset vaativat yleensä enemmän aikaa kuin yksilön elämän. Lass käsittää kielen autonomiseksi: kieli muuttuu, vaikka sen käyttäjät eivät kykene sitä muuttamaan.

Seija Aalto